

**PROFESSIOGRAMMANING TUZILISHI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI
(TIBBIYOT SOHASI KADRLARI MISOLIDA)**

Sharapova Dildora Baxtiyarovna

TTA "Pedagogika va psixologiya" kafedrası o'qituvchisi

Nigmatova Charosxon Muhammadjon qizi

TTA "Tibbiy biologiya" yo'nalishi 2-kurs talabasi

Begmatov Murodullo Xaydarovich

TTA "Tibbiy biologiya" yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqola professioqrammaning psixologik jihatlarini va uning amaliyotdagi o'rnini o'rganish haqida.*

Kalit so'zlar: *professioqramma, diqqat, shijoat, malaka, kooperasiya, inqiroz, mehnat, qobiliyat, prinsipiiallik, tashabbuskorlik.*

Аннотация: *Данная статья посвящена изучению психологических аспектов профессioqramмы и ее места на практике.*

Ключевые слова: *профессионализм, внимание, энтузиазм, компетентность, сотрудничество, кризис, работа, умение, принцип, инициатива.*

Annotation: *This article is devoted to the study of the psychological aspects of the professioqram and its place in practice.*

Key words: *professionalism, attention, enthusiasm, competence, cooperation, crisis, work, skill, principle, initiative.*

Shaxs kamolotida kasbiy kamolot – faoliyatdagi unga bo'lgan asosiy ehtiyojni belgilaydi. Mazkur kadrlarga bo'lgan ehtiyojning zarur omili sifatida professional tayyorgarlik jihatlarini o'zida aks ettirgan professioqrammaga ehtiyoj katta. Aynan tibbiyot sohasi hodimlari uchun kasbiy yetuklikning zaruriy aspektlarini o'zida aks ettirgan professioqrammaning tuzilishi va o'ziga hos xususiyatlarini keltirib o'tamiz.

Ishbilarmonlik xislatlari: tashkilotchilik qobiliyati, mehnatsevarlik, so'ziga sodiglik, o'ziga tangidiylik, prinsipiiallik, qiyinchilikni yengish uquvi, tashabbuskorlik, amaliyotchilik, do'stlar orasida nufuzga egalik.

Kasb tanlashga yo'naltirilgan uchburchak shaxsning qiziqishi, mayli, xohishi, o'zini o'zi baholashi, nufuzi kabilarga oid materiallarni o'zida mujassamlashtiradi.

Shifokorlarni professioqramma bilan tanishtirishda bosh maqsad quyidagi tarkibiy qismlarni qamrab oladi:

a) asosiy tashxis qo'yish vositalari - kasb tanlovchining diqqati, shijoati, fikr – xayoli xuddi shu vositalarni o'rganish qaratilgan va yo'naltirilgan bo'lishi kerak;

b) asosiy faoliyat operasialari: texnik vositalar bilan qanday faoliyatni amalga oshirish imkoniyati mavjudligini aniqlash va qaysi sohalarda ishlatish mumkin ekanligini bilish;

bemorlarda qo'llay olish xususiyatlarini qila olish; ish faoliyatida qo'llashning yangi variantlarini ko'rib chiqish, imkoniyatlarini o'rganish;

Professiografiya natijalari profессиogrammada aks etadi, u mehnat sharoitlari tasviri, ishchi huquq va majburiyatlari, muhim kasbiy sifatlari shuningdek, sog'ligiga qarshi ko'rsatmalarni oz ichiga oladi.

Professiogrammaning muhim tarkibiy qismi – psixogramma bo'lib, u mutaxassisning motivasion, iroda va emosional sohasining tavsifi xisoblanadi. Psixogramma kasbning psixologik portreti bo'lib, u aniq kasbda dolzarb bo'lgan psixologik funksiyalar guruhi bilan namoyon bo'ladi.

Professiografik tadqiqot metodlari. Kasbning ilmiy ta'siri, mehnatning (mehnat hulqi) tashqi ya'ni, psixik jarayonlar ya'ni, mehnat subyektining ichki vositalariga bo'lgan integral psixologik tuzilmalarini nazarda tutadi.

Rasmiylashtirilgan profессиogramma sxemasi o'z ichiga kasbning ijtimoiy va kasbiy tavsifini oladi:

- 1) Kasb yoki mutaxassislikning rasmiy qabul qilingan nomenklaturasi bo'yicha nomi.
- 2) Taksanomik ma'lumotlar: shakli, turi, sinfi, guruhi, mutaxassisligi.
- 3) Ish joyi nomi.
- 4) Kasbning shu soxa bo'yicha kasbiy guruxidagi o'rni.
- 5) Lavozim bo'yicha ish haqqi va uni baholash.
- 6) Asosiy malaka va lavozim majburiyatlari.
- 7) Zaruriy ma'lumot.
- 8) Malaka diapazoni (razryadlar, sinflar va xokazo) shuningdek, ma' muriy, kasbiy, ilmiy rivojlanish istiqbollari.
- 9) Muammolarning asosiy xususiyatlari: doimiy yoki keng yoki tor doyra ishlarini bilan muammoli turi (tor kasbiy taklif buyuruvchilar, mijozlar bilan odamlarga xizmat ko'rsatish sharoitiga va qo'l ostidagilarning xabarlariga nisbatan va xokazo)
- 10) Kasbiy layoqat tufayli diskvalifikasiya hollarini alohida kasbiy ta'lim, kasbiy faoliyat davridagi tavsifi .
- 11) Mehnat faoliyati asosiy xususiyatlarining qisqacha tavsifi (yosh jixatdan cheklash va boshqa xolatlar)

Professiogramma oldiga quyidagi talablarni qo'yish maqsadga muvofiq:

1. Ishning qanday nomlanishi va uning nimalardan tuzilishi;
2. Ishning maqsadi, samaradorligi xususida ma lumotlar;
3. Faoliyatda qo'llaniladigan vositalarning qo'llanilish mexanizmini bilish;
4. Faoliyatda qo'llaniladigan vositalarning tarkibi va ularning o'ziga hos jabhalari;
5. Faoliyatda qo'llaniladigan vositalarning qaysi usullar yordami bilan bajarilishi;
6. Nimalarning negizida ish (mehnat, faoliyat) amalga oshirilishi;
7. Mehnat mahsuldorligini baholash mezonlari;
8. Ishning qanday ixtisoslik talab qilishi xususiyatlari.
9. Ish qanday vositalar yordami bilan bajarilish imkoniyati va uning motivirovkasi.

10. Ishning bajarilish shart va sharoitlari;
11. Mehnatni (faoliyatni) tashkil qilish shakllari;
12. Mehnatning kooperatsiyasi (Kim?, Nima?, Kim bilan hamkorlikda?);
13. Mehnatning jadalligi (intensivligi) to'g'risida ma'lumotlar;

Tibbiyot hodimlarining individual qobiliyatlariga kasbiy talablar: neyropsik barqarorlik, analitik fikrlash, yaxshi uzoq muddatli, mantiqiy va sensorli (vizual, eshitish, hid bilish, taktil) xotira, kuchlarni o'lchash va dozalash qobiliyati, ixtiyoriy diqqat, jismoniy chidamlilik, yuqori. qo'l harakatlarini muvofiqlashtirish, barmoqlarning sezgirligi, rangni to'g'ri idrok etish, aniq nutq kiradi [1, 22-25]. Kasbning tibbiyot hodimlarilarning shaxsiy qobiliyatlari va fazilatlariga qo'yiladigan talablari: o'zini o'zi boshqarish qobiliyati, shaxsiy tashkilotchilik, ijtimoiy intellekt (boshqa odamlarning xatti-harakatlarini tushunish qobiliyati), xushmuomalalik, muvozanat, muloqot qobiliyatlari, mas'uliyat, yaxshi niyat, aniqlik, bemorlar bilan empatiya qobiliyati sanaladi [2, 208]. Neyropsixiatrik, yurak-qon tomir, tayanch-harakat tizimi, surunkali yuqumli, yuqori nafas yo'llari, allergik, vizual va eshitish analizatorlari, ovoz apparati kasalliklari bo'lgan odamlar uchun tibbiyot hodimlari sifatida ishlash tavsiya etilmaydi. Tibbiyot hodimlarining kasbiy faoliyatining o'ziga xosligi shundaki, ish bemorga qaratilgan bo'lib, u bilan ishlashning o'ta murakkabligi kasallik davrida uning fiziologik tizimlarining ishlash xususiyatlari, psixofizik rivojlanishi bilan belgilanadi. Kasallikka reaksiya sifatida noto'g'ri adaptatsiya, shuningdek, uning psixosotsial holatini buzilishi ham misol bola oladi.

Tibbiyot hodimlari ishidagi psixofiziologik keskinlikka quyidagi omillar yordam berishi mumkin:

- odamlarning hayoti va sog'lig'i uchun huquqiy va ma'naviy javobgarlikni oshirish; odamlar bilan doimiy ortiqcha va faol muloqot (kasal va sog'lom) va ular bilan bog'liq hissiy stress;

- jismoniy faoliyat (tungi smenalarda ishlash, doimiy harakat);

- bemorning va o'zining sog'lig'i uchun xavf bilan bog'liq kutilmagan xavf ehtimoli (kuyishlar, kesishlar, elektr toki urishi, infeksiya);

- boshqa shaxsni idrok etishda estetik tuyg'ularga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojning buzilishi (bemorning yoshi va jismoniy xususiyatlari, nopoklik va boshqalar) [3, 244].

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozim-ki, bugungi kunga kelib, kasbiy faoliyatning psixologik mazmuni sohasi, shifokorlardan farqli o'laroq, tibbiyot muassasalari tibbiyot hodimlarilarining turli hil kasbiy deformatsiyalarining o'ziga xos hususiyatlari va shartlari kam o'rganilgan. S. L. Rubinshteyn, E. F. Zeer, E. E. Simanyuk, R. Kalimo va boshqa mualliflarning fikriga ko'ra, shaxsning kasbiy moslashuvi jarayoni ko'p qirrali jarayon bo'lib, u shaxsiy hissiy natijasida faoliyat usullari va vositalarini ishlab chiqishga yordam beradi. Shaxs, va bu faoliyatda shaxsning shaxsiy va kasbiy fazilatlarini rivojlantirish, shuningdek, shaxsiyatning kasbiy deformatsiyasi deb ataladigan psixologik hodisaning ulkan ijtimoiy oqibatlarini, uning mehnat samaradorligi va boshqa odamlar bilan kasbiy o'zaro munosabat jarayoniga mumkin bo'lgan salbiy ta'siri, shuningdek, bilimlarning yetishmasligi bilan

bog'liq. Tibbiyot hodimlarini psixologik tarbiyalash sohasida samarali kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishga va bemorlar bilan samarali muloqotga, shuningdek, tibbiyot hodimlarining kasbiy deformatsiyasining samarali birlamchi, ikkilamchi oldini olishga ta'sir ko'rsatadigan tibbiyot xodimlari bilan ishlashning o'ziga hos uslubi deyarli yo'q. Ta'riflanganlar shuni ta'kidlashga imkon beradiki, nazariy rivojlanishning yetarli emasligi va amaliy ahamiyati tibbiyot muassasasi rahbariyati va tibbiy psixologi faoliyati tizimida tibbiyot hodimlarining kasbiy deformatsiyasini psixokorreksiya qilish muammosining yuqori dolzarbligini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Саблина Т. А. Синдром профессионального выгорания средних медицинских работников /Т. А. Саблина, Т. В. Бутенко // Медицинская сестра. – 2011. – №2. – С. 22-25
2. Хухлаева О. В. Основы психологического консультирования и психологической коррекции: Учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. – М.: Академия, 2001. – 208 с
3. Щербатых Ю. В. Психология стресса и его коррекция: Учеб. пособие. – СПб: Питер, 2006. – 244 с
4. Ахмедова, М., & Нарметова, Ю. (2022). Neyropedagogika va neyropsixologiya rivojlanib kelayotgan yangi fan sohasi sifatida. Общество и инновации, 3(2/S), 103-109.
5. Ахмедова, М. Т., & Нарметова, Ю. К. (2022). “МУОШАРАТ ОДОБИ” ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИЛАРДА УСТОЗ-ШОГИРД МУНОСАБАТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2(5), 336-340.
6. Sharapova D.B. [UY BEKALARINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK MUAMMOLARI O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI](#), 2022, 219-225b.